UÇLARIN BİRLEŞMESİ (Martin Lings)

Son birkaç yüzyıldan beri Batı'da etkili olan olumsuz eğilimler, bu yüzyılın başından itibaren etkinliklerini gittikçe artan bir hızla artırmışlardır. Üstelik yine bu eğilimler, yine bu tarihten itibaren gittikçe artan bir hızla bütün yeryüzüne yayılmaya başlamışlardır. Ama o zamanla bugün arasında önemli bir fark var: **Bu eğilimlerden sorumlu olan ve bir zamanlar kendinden pek emin görünen tavır, şimdilerde yalpalamaya başlamış gibidir.** Bu, halkı eski gittiği yoldan alıkoymamış ve bu yolda atılan her adım işlerin biraz daha kötüleşmesine yol açmıştır, ama artık halk gönüllü olmaktan çok robot gibi davranmaktadır ve hiç kuşkusuz, bireylerin yaygın havadan kendilerini kurtarmaları, eskisine oranla şimdi artık daha kolaydır. Modern dünyanın duvarlarında -daha önce olmayan çatlaklar görülmeye başlamıştır ve bu çatlaklar modern dünya ne demekse onun tam tersini., temsil eden bir bakış açısına yol vermektedirler. .

Yaşadığımız çağın, sonuna yaklaşmakta olduğunu gösteren birçok değişik belirtiler yar. Bu sonun kendisi de uçların büyük buluşması olacak ve bu ***«zamanın imleri»*** arasında, hemen, her alanda gözlenebilecek daha küçük ölçekli buluşmalar da vardır. İçinde yaşadığımız çağa damgasını vuran çelişikinin çarpıcı birörneği de şudur:

Dünya hiçbir vakit bugün olduğu kadar sözde-dinlerle ve sapıklıklarla dolu olmamıştır. Bunun sonucu olarak, hiç kuşkusuz, sapıtmak, yoldan çıkmak da hiçbir vakit böylesine kolaylaşmamıştır. Bununla birlikte bütün bu «din» denilen şeylerin arasından gerçek «din»i bulup çıkarmanında daha bir kolaylaştığı görülmektedir. Babizm, Bahaizm, Christian Science, Teosofizm, Antroposofizm, Manevî Cihazlanma, Subut vs gibi kendi içine kapalı sözde-dinlerin ötesinde, adlarını bile saymamıza gerek olmayan, herbirinin dorukları velâyetin ışıltısıyla kaplı sıradağlar gibi uzanan büyük dünya dinleri bütün haşmetleriyle yükselmektedirler. Gerilerde, şurada burada, halkın uzaklaşması, unutması nedeniyle yerine yenisi gönderilmiş ya da yenilenmiş daha eski bir dinin dorukları hayal meyal seçilmektedir. Ama artık yeni bir din için dünyada yer yok; çünkü artık dünyada Hristiyanlıktan önceki Greklerin, Romalıların ve Germenlerin; İslâmdan önceki Arapların, Perslerin, Hindu olmayan Hindistanlıların durumunda olan bir topluluk yok. Artık dünyadaki bütün topluluklar, coğrafî açıdan olduğu kadar psikolojik açıdan da -çevresinde ne tür sapıklıklar türemiş olursa olsun, tümüyle geçerli ve katışıksız kalabilmiş en azından bir- gerçek anlamda- dine[1] ulaşabilecek durumdadırlar. Bu yüzden, günümüzle çevrimin sonu arasında yeni bir dinin ortaya çıkabileceğini düşünemeyiz bile. Buna karşılık, bu büyük dinler kendilerine çok büyük bir ihtiyaç duyulduğu bir zamanda, şimdiye kadar hiç görülmemiş bir biçimde birbirlerinden haberli kılınarak adeta yenilenmiş ve canlanmış gibidirler.

Hiç kuşkusuz, atalarımız da kendi dinlerinden başka dinlerin varlığından haberdardılar; ama başlarının üstünde parıldayan büyük ışıktan ötürü, ufukta ışıldayan daha uzak ve -onlar için daha soluk ışıklar onları pek ilgilendirmediği gibi, bir sorun da çıkarmıyordu. Bugün ise bu ufuklar uzak değildir artık ve onları böylesine yaklaştıran şeylerin toplamından doğan büyük kötülüğün yanısıra bazı iyi şeyler de kendilerine yol açabilmişlerdir.

Başka dinlere karşı beslenen ilgi ya da hoşgörünün -tümünün değilse bile büyük bir bölümünün karşılıklı anlayıştan çok akademik meraktan ve dine karşı **«özgürlük hurafesi»**yle karışık bir ilgisizlikten kaynaklandığı doğrudur. Yine de, sözgelişi, öyle inanmış Hristiyanlar vardır ki, Budizmin de Hristiyanlık kadar «din» olduğunu ve ikibin yılı aşkın bir süreden beri bu dinin milyonlarca Asyalının manevî ihtiyaçlarını, belki de Hristiyanlığın yapabileceğinden çok daha iyi bir biçimde karşılayageldiğini bilmeleri gerekir ve bu bilgi onların Hristiyanca inançlarını da güçlendirecektir. Hristiyanların bunu bilmeleri gerekir; aksi takdirde bugün diğer dinleri dikkatle gözleyip dururken bunun aksini düşünmeleri demek, Takdir-i İlâhî'yi anlamamaları ve giderek, izzeti Tanrı'nın Şanı'na bağlı olan Hristiyanlığı da anlamamaları demektir. **Daha da genel deyimlerle, kalblerinin bir dinde sükûnete kavuşabilmesi için «Rahman» sıfatının boş bir söz olmadığını ve Tanrının yalnızca bir veya birkaç halkı «seçmediğini» bilmeleri gerekir.** Bu nokta,

[1] «Ve melekûtun bu İncili, milletlerin hepsine şehadet olmak üzere bütün dünyada vazedilecektir; ve son o zaman gelecektir.» Matta: XXIV, 14.

görmesi gerekenlerden şimdiye kadar saklanmadığı halde, şimdilerde belki her zamankinden daha kolay anlaşılabilecek bir durumdadır. Bir İslâm ülkesine gönderdiği bir temsilciye: **«Sakın dinsizlerin arasına gittiğinizi sanmayın. Müslümanlar Kurtuluş'a ermişlerdir. Tanrı'nın yolları sonsuzdur»** [2] diyen Papanın bir başka çağda değil de çağımızda yaşayan bir Papa olması anlamlıdır. Dinlerini büsbütün ya da kısmen yitiren bazı insanların, başka dinlerin yardımıyla tekrar dinlerine döndükleri (veya dönebildikleri) görülmektedir; çünkü başka dinlere tarafsız ve önyargısız bir biçimde yaklaşmak, genellikle, daha kolay olmaktadır. Herhangi bir dinde sahih inancın ne olduğu konusunda açık bir fikre varan kişi, kendi dini de dâhil olmak üzere bütün diğer dinlerde buna tekabül edenin ne olduğunu da kolayca çıkartabilir; çünkü sahih inancın özel olduğu kadar genel bir yönü de vardır. «Özel»liği açısından, değişik tapınma biçimlerinin nasıl çakıştığını[3] görmek her zaman pek kolay değildir; ama «genel»liği açısından sahih inanç temelde hep aynıdır ve hemen görülen en belirgin, en kapsamlı niteliklerinden biri de yoğunluktur. Sahih inanç, insanın her alandaki ve her düzlemdeki dinî ihtiyaçlarını işte bu yoğunlukla doyurabilmektedir. Bireyin birden fazla dini benimseyememesinin başta gelen nedenlerinden biri de budur: Her din **«katolik»** [4] yani kendi içinde her şeyi kapsayan bir bütünlük olduğu için, insanın başka bir şeyi de benimsemesine imkân bırakmayan bir teslimiyeti gerektirir.

İslâm'daki, sahih inancın ***herşeyi kuşatıcılığı*** düşüncesi özellikle çok belirgindir. Bu düşünceden kalkarak (konunun sadece İslâm'ı ilgilendiren yönünü mahfuz tutarak) genel bir tanıma ulaşabiliriz: Din, üç yönlü bir İlâhî Haber'dir:

Birincisi, o, gerek Mutlak, Ezelî ve Ebedî Hakikat'in Kendisi ve gerekse kainat (yani göreli, sonlu ve ölümlü olan, özellikle de insan) hakkında nelere ***inanıp*** nelere ***inanılmayacağını*** söyleyen bir akidedir;

İkincisi, nelerin ***yapılıp*** nelerin ***yapılmayacağım*** gösteren bir yasadır ve yasanın «yap» dedikleri, bütün inananları kuşatıp hayatlarına nüfuz edebilecek genişlik ve zenginlikte yeterli bir tapınma biçimini oluştururlar;

Üçüncüsü, insanlar arasındaki manevî farklılıklara izin veren mistisizm ya da batınîliktir. Akidelere (akaide) inanmak ve yasaya uymak herkesin boynunun borcudur; çünkü kurtulmak, esenliğe çıkmak bunlara bağlıdır. Dinin, ancak belirli nitelikleri olanları bağlayan mistik yönü, inanç ve tapınmanın fazladan bir boyutudur; zira hem akideyi tam anlamıyla kavramış olmaklığı, hem de dinî vecibelerin yerine getirilişinde derin bir samimiyeti ve yoğunlaşmayı gerektirir. Bu, esenliğin de ötesinde, daha bu dünyadayken kutsanma ve hatta bunun da ötesinde Tanrı'nm Kendisi'ne kavuşma imkânını bağışlar.

Sahih inancın İslâm düşüncesindeki bu üç boyutlu tanımı öylesine evrensel ki, diğer dinlere de ayrıca uygulamamıza gerek yok, çünkü bu tanım görmezlikten gelinemeyecek beşerî gerçeklere tekabül etmektedir. Bundan daha dar hiçbir şey, -«tarihî» zamanlar [5]boyunca olduğu gibi bugün deinsan soyunun -ırkî ya da coğrafîhiçbir kesiminin manevî ihtiyaçlarım karşılamaya yetmez. Yukardaki tanım, sahih inancın özel yönlerine değinmediği halde (bu iş için her dini ayrı ayrı ele almak gerekir), yine de, bu tanımın yardımıyla sözgelişi Hristiyanlıkta hangi fırkaların -sapıklığın başta gelen özelliği olandinî merasim ve akidede görülen ve mistisizmin bir bütün olarak kenara itilmesine yol açan ***kısırlaşma***dan masun kalabildiklerini bir bakışta görebiliriz. (Çünkü mistisizm, yerine getirilen dinî vecibelerin nitelikçe zenginleşmesi veya yükselmesi demektir ve bu anlamda akide, sapıklığın tam karşıtıdır.) Aynı gerçek bir başka biçimde de dile getirilebilir: Sapıklığın anlayış yetersizliğinden ötürü reddettiklerini, mistisizm derinliğine bir kavrayışla benimser.[6]

---

[2] Bu sözler, **Papa XI. Pius** tarafından, **Libya'ya gönderilen Kardinal Facchinetti'ye mahrem olarak söylenmiş ve yenilerde kamuoyuna açıklanmıştır.** (L'Ultima, Anno VIII, 75-76, s. 261, Florence, 1954).

[3] Her dinin en azından bir aşkın öğesi vardır. Kutsal'ın beşerî düzlemde tezahür etmesiyle ortaya çıkan bu öge, değişik biçimler alabilir. Hristiyanlıkta «ete bürünen Logos»u inkar etmek nasıl küfürse, İslâm'da da Kuran'ın ezelî ve ebedî olduğunu inkâr etmek öyle küfürdür.

[4] Katolik sözcüğü, Yunanca katholikos (Evrensel) sözcüğünden gelmektedir.

[5] Ancak mistisizmin bir «norm» olduğu çağlarda, dinin yalnızca akide ve tapınmadan ibaret olduğu söylenebilir.

[6] Bu bağlamda, Kıptî Kilisesi'nin, dikkati çekecek kadar sapıklıktan uzak kaldığım belirtmek gerekir. Üstelik batı kilisenin çok karmaşık' «monofizit» öğretisi, İsa'nın iki fıtratını inkâr etme anlamına gelmez, olsa olsa onu tamamlar

Dinler dış veya zahirî yönleriyle bir çemberin üstündeki değişik noktalara, batmî veya mistik yollarıyla da bu noktaları -Îlâhî Hakikat'i temsil eden merkeze bağlayan yarıçaplara benzetilebilirler. Bu imge, zâhirîliği mistisizmin zorunlu başlangıç noktası olarak almakta ve aynı zamanda -değişik zahirî görünüşler birbirlerinden nisbeten uzak olsalar bile bütün mistisizmlerin gittikçe birbirlerine yaklaştıklarını ve sonunda aynı noktada birleşerek özdeşleştiklerini göstermektedir.

İnsanların şehadeti şimdiye kadar yalnızca İlâhî Hakikat'e inananlar aracılığıyla değil, aynı zamanda onu «ayn-el yakın» bilenler, yani kendi dinlerinin velîleri aracılığıyla gerçekleşiyordu. Ama şimdi, dinleyecek kulakları olanlar için, Rabb'ın birliğini doğrudan kavramaktan gelen Mutlak olana, Ezelî ve Ebedî olana şehadet, başka ufuklardan, başka dinlerin Velilerinden yükselen ve insanın önünde açılan aynı ulvî imkâna işaret eden şehadetlerle de güçlenerek karşı konulamaz bir hal almıştır. Bu, şüphecilik kültünün adeta bedeli gibidir.

Eğer insanın günden güne Hakikat'ten uzaklaştığı söylenebilirse, Hakikat'in günden güne insana biraz daha yaklaştığı da söylenebilir. Ona değmek için eskiden insanın bütün bir ömür boyu çabalaması gerekiyordu; oysa şimdi sadece yüz çevirmemesi bile yeter. Ama bu yine de ne kadar zor bir iş!

Bütün dinler, Karanlık Çağ'ın güçlükleri karşısında gösterilen kolaylıklar konusunda son derece açıktırlar ve bu kolaylıklar çağın sonu yaklaştıkça daha da artmaktadır. **«Bağda çalışan işçiler»** meselinde, günbatımından biraz önce gelen işçiler de, bütün gün sıcakta çalışan işçilerle aynı ücreti alırlar ye Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem şöyle buyurur:

«Gerçekten siz öyle bir zamanda yaşıyorsunuz ki, eğer size emredilenin onda birini ihmal ederseniz helâk olursunuz. Bundan sonra bir zaman gelecek ki, şimdi emredilenin onda birini yerine getiren kurtulacak.»

Ne var ki bu, mükemmel olmayanın da Cennet'e gideceği anlamına gelmez. Hinduizm'de Vişnu-Purâna bugün insandan beklenen erdemlerin daha az olduğunu değil, **«Karanlık Çağ'da insanın en yüksek erdemlere bile küçücük bir çabayla ulaşabileceğini»** söylemektedir. Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem de müslümanların günde beş vakit namaz kılmalarının yeterli olduğunu söylemiştir... Kendi içlerinde yeterli olduklarından değil: Rahman, bu beş vakti eski insanların elli vakit namazına denk saydığı için. Yaşadığımız zamanın olumlu yönü, bir bütün olarak çevrime göre tamamlanmışlığı ve bitişi temsil etmesidir: Çevrim, ancak başlangıcından beri bağrında gizlediği imkânları doğurduktan sonra sona erebilir; ancak ondan sonra makrokosmos, dış dünyâ, yerini **«yeni bir göğe ve yeni bir yere»** bırakmak üzere **«yazılı bir tomar gibi»** dürülecektir. Aynı şey mikrokosmosta, insan ruhundaki küçük dünyada da geçerlidir. Ruh ancak bütün unsurlarım bütünleştirmeyi başardıktan sonra «ölüp» yeni ve mükemmel bir biçimde «doğabilir». Bütün manevî çabaların amacı ister bedenin ölümünden önce, isterse bedenin ölümünden sonra olsun, bu «ölüm»e ve «yeniden doğuş»a ulaşmaktır. Zira **«Bir kimse yeniden doğmadıkça Tanrının melekûtunu göremez.»**[7] O Her gerçek kosmosun bir merkezi vardır. Günümüzde pek çok ruhun paramparça dağıldığını, kendi içindeki merkezin farkında bile olmadığım söylemek hiç kuşkusuz mümkündür. Bunlar, makrokosmos tarafından yutulup adeta benliklerini yitirmiş gibidirler; beşerî çöküntünün hangi boyutlara varabileceğini göstermekten başka bir işe varamaz gibidirler. Ama eğer bir ruh kendini makrokosmostan kurtarıp, kendini kendi içindeki merkezle buluşturacak bir dinin yardımıyla tekrar mikrokosmosa dönebilirse; bir başka deyişle, eğer bir ruh kendini büyük dünyanın yanıbaşında küçük bir dünya olarak yemden kurabilecek kadar güçlüyse, o zaman, bir tür kırılma sonucu, büyük dünyanın durumunda olumlu her ne varsa onlardan yararlanabilir. Hızla sonuna doğru yaklaşan makrokosmosun tamamlanışı ve tükenişi ruhun tümüyle olumlu anlamda **«tohuma kaçmasını sağlayarak mikrokosmosun tamamlanışını ve tükenişini de hızlandıracaktır ve bu, aynı zamanda -amacı ruhu olgunlaştırmak olan dinî merasimin sonucu olduğundan, bunların «olduklarından fazla sayılması»** barındırdıkları gücün zamanın ivmesinden yararlanmasından ötürüdür, denilebilir.

---

ve açıklar. Bu nedenle, sahih inanç açısından Kıptî Kilisesi'nin de, Hristiyanlığın iki büyük kilisesiyle aynı düzlemde düşünülmesi gerekmez mi? (Bu «iki büyük kilise» sözü de, tıpkı «büyük dünya dinleri» sözü gibi, ayrıca açıklanması gereken bir söz...)

[7] Yuhanna, III, 3.

Eğer bağdaki işçilerin tümü aynı ücreti aldılarsa, bunun nedeni, sonradan gelenlerin kısa bir süre içinde, Allah Teâlâ'nın izniyle, bütün gün sıcakta çalışanlar kadar meyva toplayabilmiş olmalarıdır.

Kaynak:

Martin Lings, trc.Enes HARMAN Ufuk UYAN, Antik İnançlar Modern Hurafeler, Yeryüzü Yayınları, İstanbul, s.83-91